

Rapport 2011:49

Arkeologisk utredning etapp 2

En nyupptäckt förhistorisk boplats vid Sjötorp i Ekängen

Sjötorp 1:1
Rystad socken
Linköpings kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

En nyupptäckt förhistorisk boplats vid Sjötorp i Ekängen

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	6
Metod	6
Resultat	6
Slutsatser och föreslagna fortsatta åtgärder	9
Referenser	10
Tekniska uppgifter	11
Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar	12
Bilaga 2. Kalibrerad ¹⁴ C-datering	14

Omslagsbild: Trädgårdsmästeriet sett från söder. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

I maj 2011 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk utredning etapp 2 vid den före detta handelsträdgården i Sjötorp, belägen i stadsdelen Ekängen i Rystad socken, Linköpings kommun. Arbetet föregicks av en utredning etapp 1 utförd 2010 (Feldt 2010) i vilken en utredning etapp 2 bedömdes vara nödvändig på den inom utredningsområdet påträffade platsen för torpet Enekullen. Området bedömdes också vara lämpligt för en stenåldersboplats eftersom 40 m-kurvan bildar en tydlig strandlinje inom detsamma.

Vid provschaktning framkom omfattande boplatslämningar i den södra delen av utredningsområdet medan inga indikationer på fornlämning eller torplämningar framkom i den norra delen. Östergötlands museum rekommenderar att en arkeologisk förundersökning görs på de framkomna boplatslämningarna i den södra delen av området.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F6b och 8F6i, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

I maj 2011 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk utredning etapp 2 vid den före detta handelsträdgården i Sjötorp i stadsdelen Ekängen i Rystad socken och Linköpings kommun. Anledningen var planerad byggnation. Uppdragsgivare var markägarna Arne och Lars-Ove Nilsson, Sjötorp, som också svarade för kostnaderna. Olle Hörfors, Östergötlands museum, svarade för fältarbete och rapport.

Områdesbeskrivning

Utredningsområdet är beläget vid Roxens östra strand i stadsdelen Ekängen. Stadsdelen har under senare år varit och är fortfarande stadd i kraftig utbyggnad, huvudsakligen uppförs enfamiljshus.

Området Ekängen var ursprungligen allmänningsmark som senare kom att skiftas mellan byarna i den dåvarande Näsby socken. I området kom ett antal torp att etableras. Dessa var ofta beroende av fiske som binäring och en del av dem finns fortfarande kvar i området. I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet kom flera av torpen att utvecklas till trädgårdsmästerier. Till dessa hör

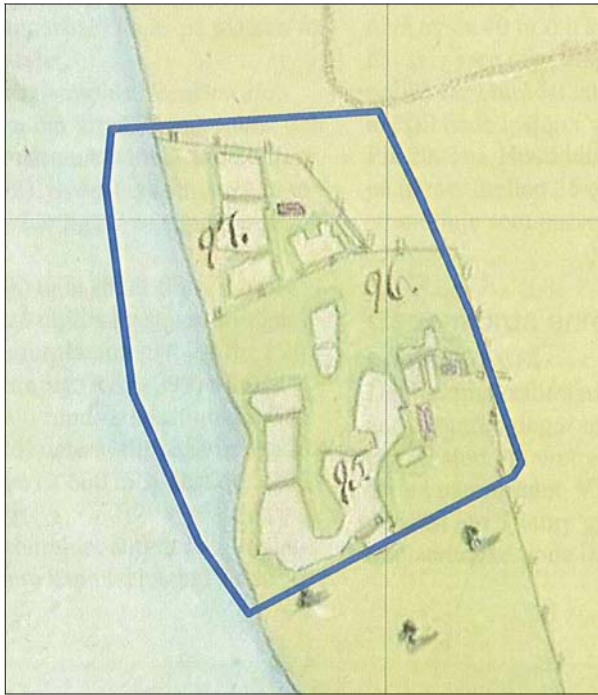
det nu aktuella torpet Lilla Alelund som utvecklades till trädgårdsmästeriet Sjötorp, vilket startades 1914 och var det sista trädgårdsmästeriet som lades ned i Ekängen. Förhållandena beskrivs närmare i den arkeologiska utredningens etapp 1 (Feldt 2010). Under 1900-talet utvecklades området också till ett sommarstugeområde. Av denna bebyggelse återstår ett fåtal sommarstugor. Vid Ekängsvägen står ännu en för sommarstugeområden karaktäristisk kiosk.

Inom ramen för en tidigare genomförd förstudie inför en översiktsplan för Ekängen - Gärstad - Roxtuna - Distorp utfördes en översiktlig genomgång av det förekommande historiska kartmaterialet (Feldt & Lundberg 2010). I samband därmed rektifierades det historiska kartmaterialet och samtidigt identifierades bytomter och torplägen som är belagda under 1700-talet eller tidigare, vilket innebär att de kan ha fornlämningsstatus.

Inom utredningsområdet har det funnits två torp, dels det tidigare nämnda Lilla Alelund, dels ett torp som benämnts Enekullen. Det förstnämnda kan följas på de historiska kartorna från 1771 (LMS D86-21:1), 1807 (LMS D86-21:2) och den häradsekonomiska kartan från 1868-77 (RAK id J112-55-23 Roxen). Det finns en arealavmätning från 1691 (LMM 05-RYS-3) som har

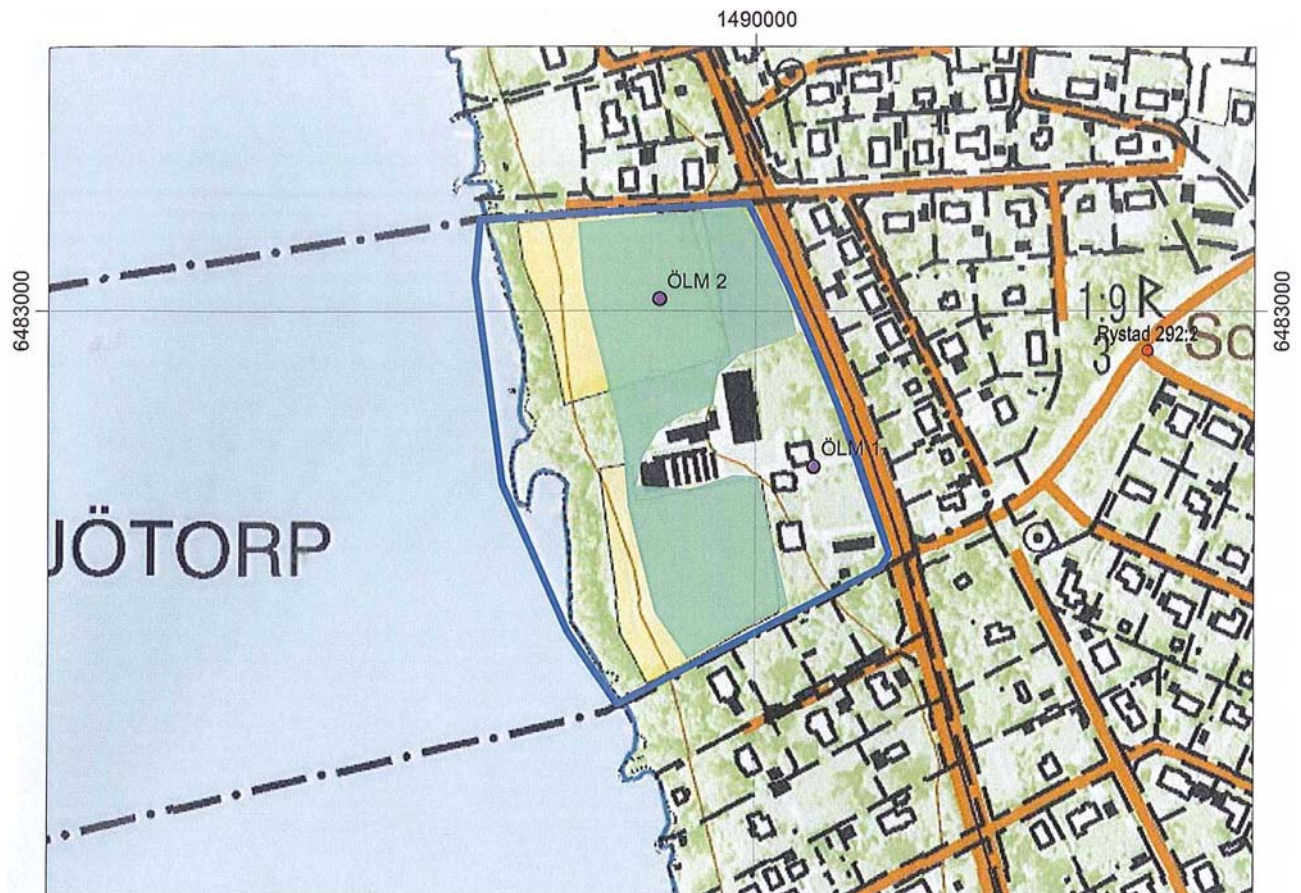
Figur 3. Sommarkiosken vid Ekängsvägen vintern 2010/2011. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Figur 4. Rektifierat utsnitt av ägomätning från 1807 över Näsby säteri visande torpen Enekullen (i norr) och Lilla Alelund (LMS D86-21:2). Gränsen för utredningsområdet markerad med blått. Skala 1:4 000.

en notering om ett torp som vid rektifiering av kartan hamnar ca 80 m söder om Lilla Alelund. Det är möjligt att det trots detta rör sig om samma torp, vilket då innebär att Lilla Alelund skulle kunna dateras till 1600-tal. Detta är dock en mycket osäker tolkning. Torpet Enekullen förekommer första gången på ägomätningen från 1807. Genom de kyrkliga arkivalierna kan det dock beläggas i den äldsta husförhörslängden från 1788-1796 (AI:1) och i en födelselängd från 1784 (C:4). Ett torp på samma läge återfinns på den häradsekonomiska kartan från 1868-77 (RAK id J112-55-23 Roxen) men inte på den äldre ekonomiska kartan från 1948. Torpet Enekullen försvinner dock redan 1825 ur de kyrkliga arkivalierna (AI:5, AI:6).

Det har inte utförts några arkeologiska undersökningar eller utredningar inom utredningsområdet. Däremot har ett stort antal utredningar och undersökningar utförts i närområdet. Vid en utredning etapp 2, ca 80 m nordöst om Sjötorp grävdes sökschakt utan att några boplotsindikerande lämningar hittades (Gruber 2001). I samband med schaktning för VA-ledningar i Rädsvägen, endast ca 35-60 m söder om Sjötorp, hittades en bit kvarts som kan ha varit bearbetad och ett sandstensavslag (Rolöf 2004). Inga boplotsindikerande lämningar påträffades. Dock noterades den strandterrass som fortsätter även över Sjötorp och som utgör ett bra läge för en strandbunden

Figur 5. Område föreslaget för arkeologisk utredning etapp 2. På den norra ytan är platsen för torpet Enekullen markerad som ÖLM 2. Platsen för torpet Lilla Alelund ligger under den moderna bebyggelsen och är markerad ÖLM 1. Ur Feldt 2010.

stenåldersboplats. Vid en utredning etapp 1 mellan 50 och 250 m öster om Sjötorp har bl a presumtiva boplatslägen identifierats (t ex Nilsson Pia 2001). Samtidigt påträffades även en skålgropslokal, RAÄ 292 och två osäkra stensättningar, RAÄ 293. Vid en följande utredning etapp 2 konstaterades boplatslämningar i form av två härdar (Nilsson Per 2001).

I öster, ca 600-1000 m öst-sydöst om utredningsområdet, ligger Bärstadskogen med RAÄ 54, ett röjningsröseområde och RAÄ 323, en stensättning. Under hösten 2010 genomförde Östergötlands museum undersökningar i anslutning till stensättningen där även lämningar från stenåldern har påträffats.

Den aktuella utredningen etapp 2 föregicks av en utredning etapp 1 utförd av Ann-Charlott Feldt 2010 (Feldt 2010). I denna utredning etapp 1 föreslås att en arkeologisk utredning etapp 2 utförs på två ytor, dels norr om dels söder om trädgårdsmästeriets ännu stående byggnader. I den norra ytan ingår platsen för torpet Enekullen. Platsen för torpet Lilla Alelund bedömdes dock ligga under nuvarande bebyggelse. De två ytorna bedömdes båda utgöra lämpliga lägen för förhistoriska boplatser.

Syfte

Vid en föregående arkeologisk utredning etapp 1, hade platserna för två äldre torp, Enekullen och Lilla Alelund prickats in inom området. Av dessa låg platsen för Enekullen i en åkeryta som använts för trädgårdsodling i norra delen av utredningsområdet. Torpet Lilla Alelund är detsamma som sedan bytte namn till Sjötorp och bebyggelsen sammanfaller med den nuvarande på platsen. Dessutom observerades att de båda åkerytorna norr och söder om trädgårdsmästeriet utgjorde lämpliga lägen för förhistoriska boplatser och att 40 m-kurvan bildade en tydlig strandterrasslinje i båda åkerytorna.

Syftet med den arkeologiska utredningen etapp 2 var att fastställa om fornlämningar skulle beröras av den aktuella exploateringen. Framkomna fornlämningar skulle beskrivas och om möjligt avgränsas.

Metod

Fyra sökschakt togs upp med maskin. De framkomna anläggningarna rensades fram för hand. De mättes in och ritades i plan med handritning. Inga anläggningar undersöktes i profil.

Resultat

Sammantaget drogs fyra sökschakt. Två vardera i den norra och den södra ytan.

Schakten N1 och N2 placerades tvärs över den norra åkerytan i nära öst-västlig riktning. Schakt N1 var 60 meter långt och 1,5 m brett medan schakt N2 var 50 m långt och lika brett. Båda schakten visade spår av intensiv odling, där jordlager flyttats om och lagts på. I båda schakten fanns dessutom spår av äldre och yngre täckdikningar. Enstaka fynd av keramik i form av flera fragment av en sönderslagen modern kaffekopp av porslän samt blomkrukor av sen typ påträffades men togs inte tillvara. Ingenting av arkeologiskt intresse framkom och inga spår av torpet Enekullen kunde identifieras.

På den södra åkerytan kunde konstateras att en vik tidigare skurit in ett tiotal meter precis i gränsen mellan utredningsområdet och granntomten i söder. En tydlig terrasskant som visade den gamla strandlinjen syntes därför både i väster och även i vinkel mot söder. Två schakt grävdes. Schakt S1 längst i söder med utgångspunkt från strandterrassens sydvästra hörn var 40 m långt och 1,5 m brett. Det sträckte sig i sydsydvästlig-nordnordostlig riktning över ytan. Schakt S2, norr om S1, sträckte sig i öst-västlig riktning och var 30 m långt och 1,5 m brett. Schakten grävdes ned till plogdjupets botten som uppträdde på mellan 0,25 och 0,4 m djup. Den naturliga marken bestod av strandgrus och sand med kraftig inblandning av 0,01-0,3 m stor sten, särskilt i terrasskanten, vilket torde bero på stranderosion.

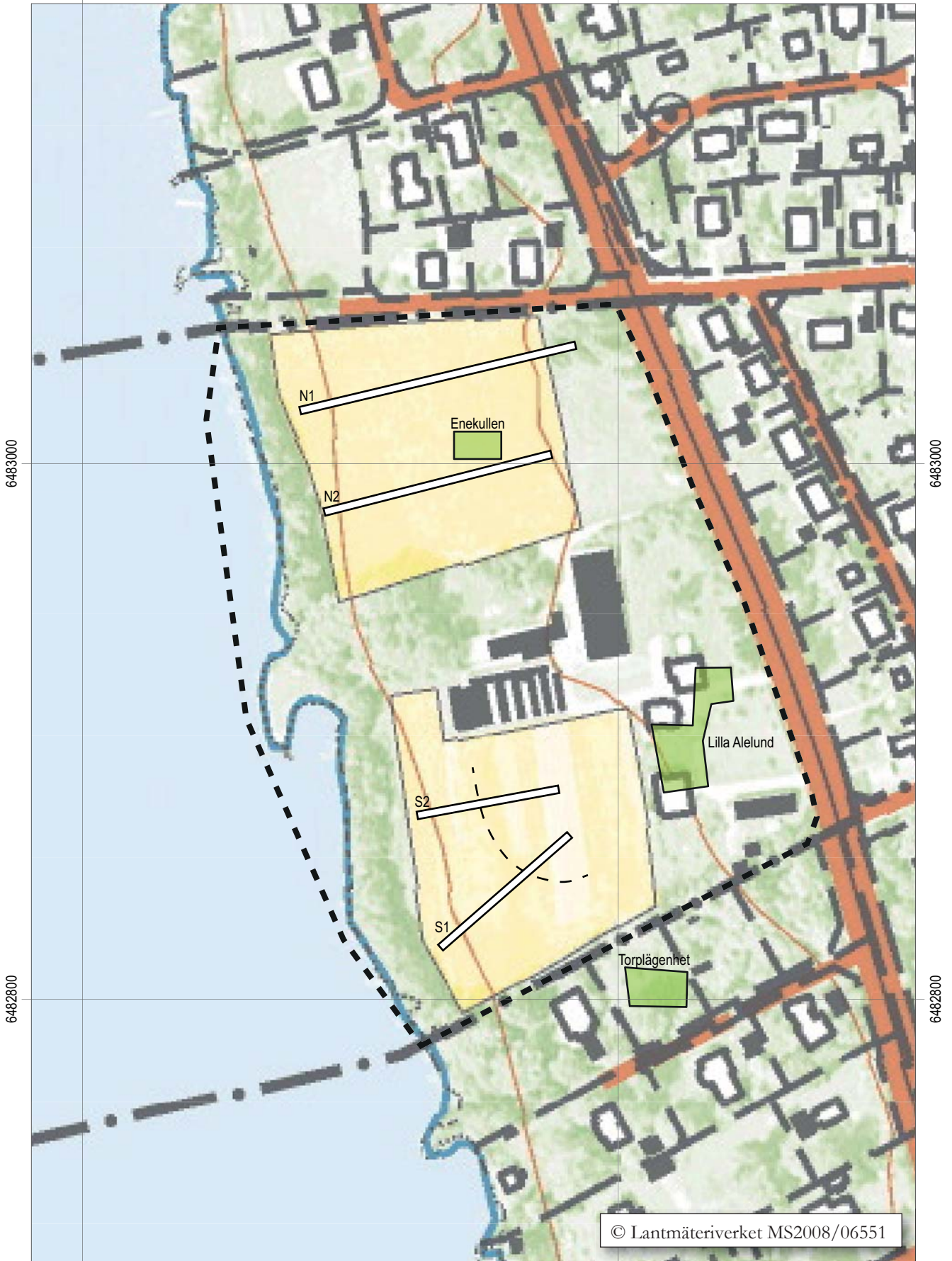
I schakt S1 framkom fyra anläggningar, samtliga belägna i den högsta belägna, östra delen av schaktet. Två anläggningar, ett stolphål och en mörkfärgning (A1 och A2) bedömdes kunna vara forntida. Ur mörkfärgningen A2 togs ett prov för ¹⁴C-analys ur en kolfläck som ingick i anläggningen. Anläggning A3 bestod av en mörk - svart fet färgning i jorden i vilken krossat tegel ingick. Liknande fläckar i den norra åkerytan kunde förklaras med att man använt jord man köpt från en sockerbetsanläggning i närheten för att fylla ut hål som blivit när man tagit upp växter i större skala (muntlig uppgift från markägaren och trädgårdsmästaren Arne Nilsson). Sannolikt har också anläggning A4 intill samma ursprung.

I schakt S2 framkom tydliga lämningar av en förhistorisk boplats. Schaktet hade placerats över den tydliga strandterrasskanten som i schaktet sträckte sig mellan 3,4 och 13,5 m. Anläggningar framkom redan på den övre kanten, där en mörkfärgning, A5, uppträdde bland vad som förmodligen är strandspolade något större stenar.

Mellan 15 och 30 m uppträdde flera förhistoriska anläggningar. Fyra bedömdes som kokgropar/härdar, fyra som stolphål och ytterligare två som mörkfärgningar. Samtliga härdar/kokgropar, utom A12, var packade med skärvig sten och innehöll rikliga mängder med kol varför prover för ¹⁴C-analys insamlades från de flesta.

1489800

1490000

6483000

6482800

6483000

6482800

1489800

1490000

Figur 6. De fyra provschakten inmätta i skala 1:2000. Den påträffade boplatsen låg öster och norr om den tunnare streckade linjen.

Figur 7, överst. Pronschakt i den norra ytan. Till höger markägaren Arne Nilsson. Foto Olle Hörfors.
Figur 8, ovan. Tomt sökschakt norra ytan. Foto Olle Hörfors.

Samtliga förmodade stolphål var kol- och sotbemängda och innehöll skärvig sten. Prov för ^{14}C -analys togs från ett av dem, A9. Mörkfärgningarna var relativt diffusa och kan härröra från senare tiders trädgårdsodling. Ett prov från en härd/kokgrop skickades för ^{14}C -analys till Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Provet som kom från A15 har daterats till yngre bronsålder (Ua-42321 daterat till 2797 ± 30 BP eller med 2 sigmas säkerhet vilket motsvarar 95,4 % säkerhet till mellan 1020 och 840 f Kr).

Inga anläggningar är undersökta i profil. Ett fynd tillvaratogs, härden A15 innehöll ett lite större bränt ben.

Slutsatser och föreslagna fortsatta åtgärder

I den norra ytan framkom ingenting av arkeologiskt intresse, inte ens lämningar av det historiskt kända torpet Enekullen. Området har under sen tid brukats för intensiv trädgårdsodling varför sannolikt inga lämningar

finns kvar. Inom detta område föreslås inga fortsatta arkeologiska åtgärder.

I den södra ytan påträffades ett stort antal, sannolikt förhistoriska, anläggningar, särskilt i det norra av de två provschakten. Boplatsen ligger i anslutning till den strandlinje som bildas av 40 m-kurvan varför en datering till stenålder inte kan uteslutas.

Inga daterande fynd framkom. De framkomna boplatslämningarna är dock av tydlig förhistorisk karaktär. Det ^{14}C -prov som skickats för analys daterar boplatslämningarna till yngre bronsålder.

Östergötlands museum rekommenderar baserat på resultaten av utredningen att det på den boplat som påträffats i den södra halvan av utredningsområdet utförs en arkeologisk förundersökning i syfte att utreda utbredning och karaktär på de framkomna lämningarna. Då området kommer att exploateras för bebyggelse bör en arkeologisk förundersökning också utgöra underlag för att beräkna en arkeologisk slutundersökning av samma boplat.

Figur 9. Söschakt S2 med anläggning A15, en härd, i förgrunden. Foto Olle Hörfors.

Referenser

- Agnarsson H, Bergström B, Dahlgren C m fl. 2005. *Ekängen en bygd i förvandling. Ortsbor berättar om gångna tider*. Linköping
- Feldt A-C och Lundberg A. 2010. *Ekängen-Gärstad-Distorp-Roxtuna*. Arkeologisk förstudie. Rystads socken och Linköpings stad, Linköpings kommun, Östergötlands län. Rapport ÖLM 2010:64
- Feldt A-C. 2010. *Sjötorp i Ekängen – inför ny detaljplan*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Sjötorp 1:1. Rystads socken. Linköpings kommun. Östergötlands län. Rapport ÖLM 2010:69.
- Gruber G. 2001. *Sökschaket i Ekängen*. Arkeologisk utredning etapp II. Stensätter 1:5, Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Öst 2001:53.
- Hederström H. 1917. Näsby Socken i Östergötland. Beskrifven år 1755. I: Sahlgren J (red). *Svenska bygder i äldre beskrivningar. Östergötland I*. Näsby (Rystad) socken. Lund
- Hörfors O. 2010. *Ekängsvägen. Fjärrvärme och fornlämningar mellan Gärstad och Ekängen*. Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. Intill RAÅ 38, 39, 252 m fl. Gärstad - Ekängen. Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2010:25.
- Nilsson Per. 2001. *Skålgropar och boplatslägen i Ekängen*. Arkeologisk utredning etapp II. Stensätter 1:9, Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Öst 2001:49.
- Nilsson Pia. 2001a. *Nyupptäckta skålgropar i Ekängen*. Arkeologisk utredning etapp 1. Stensätter 1:9, 1:12 m fl, Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Öst 2001:24.
- Nilsson Pia. 2001b. *Stenåldersindikationer inom Ekängen*. Arkeologisk utredning etapp 1. Rystads-Gärstad 2:14, 2:15 m fl, Ekängen, Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Öst 2001:32.

Lantmäteriakter

- Lantmäterimyndigheten (LMM), Lantmäteristyrelsen (LMS), Rikets allmänna kartverk (RAK)
- LMM 05-RYS-3. Näsby, Rystads sn. Arealavmätning 1691
- LMM 05-RYS-151. Näsby, Rystads sn. Ägomätning, avsöndring Stensätter 1914
- LMM 05-RYS-avs81. Stensätter 1:1, Rystads sn. Avsöndring, handlingar 1915
- LMS D86-21:1. Näsby, Rystads sn. Delning av utmark och utägor 1771
- LMS D86-21:2. Näsby, Rystads sn. Ägomätning 1807
- RAK J112-55-23 Roxen. Häradsekonomisk karta 1868-77
- RAK 8F5h Linköping. Ekonomisk karta. 1948
- RAK 8F5i Tannefors. Ekonomisk karta. 1947

Digitala arkiv

- Fornminnesregistret FMIS. www.raa.fmis.se
- Ortnamnsregistret. www.sofi.se
- Riksarkivet. www.ra.se
- Lantmäteriverket. www.lantmateriet.se

Tekniska uppgifter

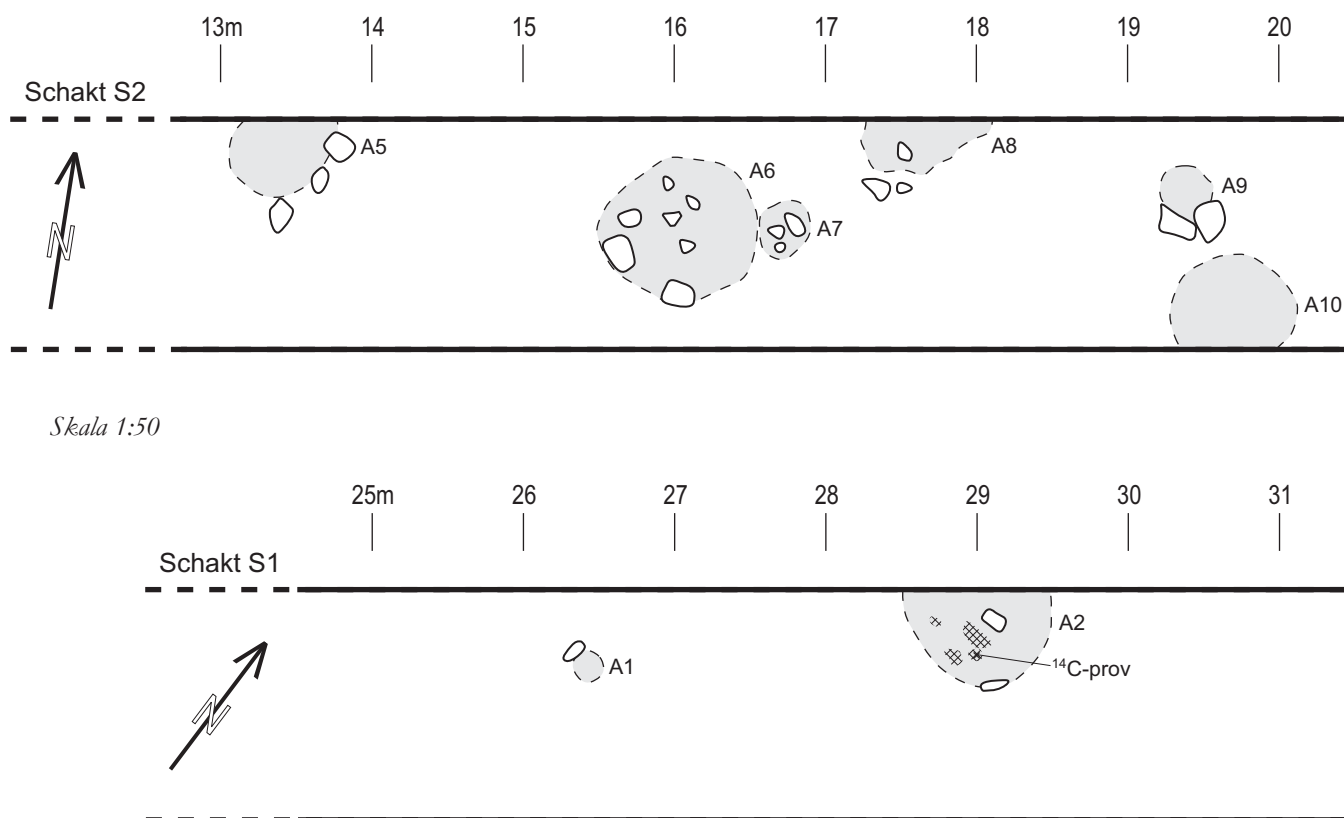
Fastighet	Sjötorp 1:1, Ekängen
Socken	Rystad
Kommun	Linköping
Län	Östergötland
Ekonomiskt kartblad	085 67 (8F6h Sättuna) och 085 68 (8F6i Rystad)
Koordinater	Mittkoordinat X6482940, Y1489950
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 2
Förfrågningsunderlag	2011-02-10
Lst dnr	431-304-11
Lst handläggare	Malin Backman
Beslutsdatum	2011-02-23
ÖM dnr	51/11
ÖM projektnummer	531217
Uppdragsgivare	Arne och Lars-Ove Nilsson
Kostnadsansvarig	Arne och Lars-Ove Nilsson
Projektleddare	Olle Hörfors
Fältarbetstid	2011-05-11
Fynd	ÖLMC4566:1
Foto filmnr	Digitala bilder
Analys	¹⁴ C-analys (Ua-42321)
Grafik	Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2011:49 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar

Skala 1:50

Schakt S1

A1 Stolphål

Påträffat vid 26,4 m. I plan runt och 0,25 m i diameter stort. Fyllning av mörk-svart grusig jord.

A2 Mörkfärgning

Påträffad vid 29 m. I plan rund och ca 1,0x0,6 m stor. Fyllning av mörkt grus, enstaka skärvsten samt fläckar av sot. Prov för ¹⁴C-analys taget.

A3 Mörkfärgning

Mörkfärgning i schaktkant. Påträffad vid 34,5 m I plan rundadad och med en i schaktet upmätt storlek av 0,75 m i diameter. Fyllning av svart fet jord. Inslag av krossat tegel. Sannolikt är anläggningen sentida.

A4 Stolphål?

En 0,2 m i diameter stor rundad mörkfärgning intill två ca 0,1 m stora stenar. Tolkad som ett stolphål eller del av A3.

Schakt S2

A5 Mörkfärgning

Påträffat vid 13,5 m i terrasskant. I plan rundad och 0,5 m i diameter stor. Fyllning av mörk-svart grusig jord.

A6 Härd/kokgröp

Påträffad vid 16 m. I planrundad och ca 1 m i diameter stor. Fyllning av mörkt sotigt grus, packning av skärvsten. Stor mängd kol även i ytan. Prov för ¹⁴C-analys taget.

A7 Stolphål

Påträffat 16,5 m från terrasskanten. I plan runt och 0,3 m i diameter stort. Fyllningen svart och fylld med skärvsten. Eventuellt en del av A6.

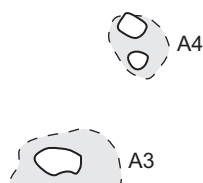
A8 Härd eller mörkfärgning

Påträffad 17,5 m från terrasskanten och i kanten av schaktet. Den i schaktet mätbara storleken var 0,9x0,4 m. Fyllning av mörk jord och med enstaka skärvsten i ytan.

21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30m

32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37m

A9 Stolphål, stenskott

Påträffat 19,2 m från terrasskanten. I plan runt och 0,4 m i diameter stort. Fyllningen bestod av sotig svart jord och skärvig sten. Prov för ¹⁴C-analys taget.

A10 Mörkfärgning

Diffus rundad mörkfärgning. Påträffad 19,2 m från terrasskanten. I plan 0,6 m i diameter stor. Fyllning av något mörkare jord än omgivningen.

A11 Stolphål

Påträffat 21,3 m från terrasskanten. I plan runt och 0,2 m i diameter stort. Fyllningen kraftigt sotfärgad. Tolkad som hål efter brunnen stolpe.

A12 Härd

Påträffad i kanten av schaktet på ett avstånd av 22 m från terrasskanten. I plan rundad med en mätbar storlek av 1,2x0,55 m. Sot och kol men ingen skärvsten i ytan. Prov för ¹⁴C-analys taget.

A13 Stolphål

Framkommet 23 m från terrasskanten. I plan runt och 0,25 m i diameter stort. Fyllningen kraftigt färgad av sot och kol. Tolkad som hål efter brunnen stolpe.

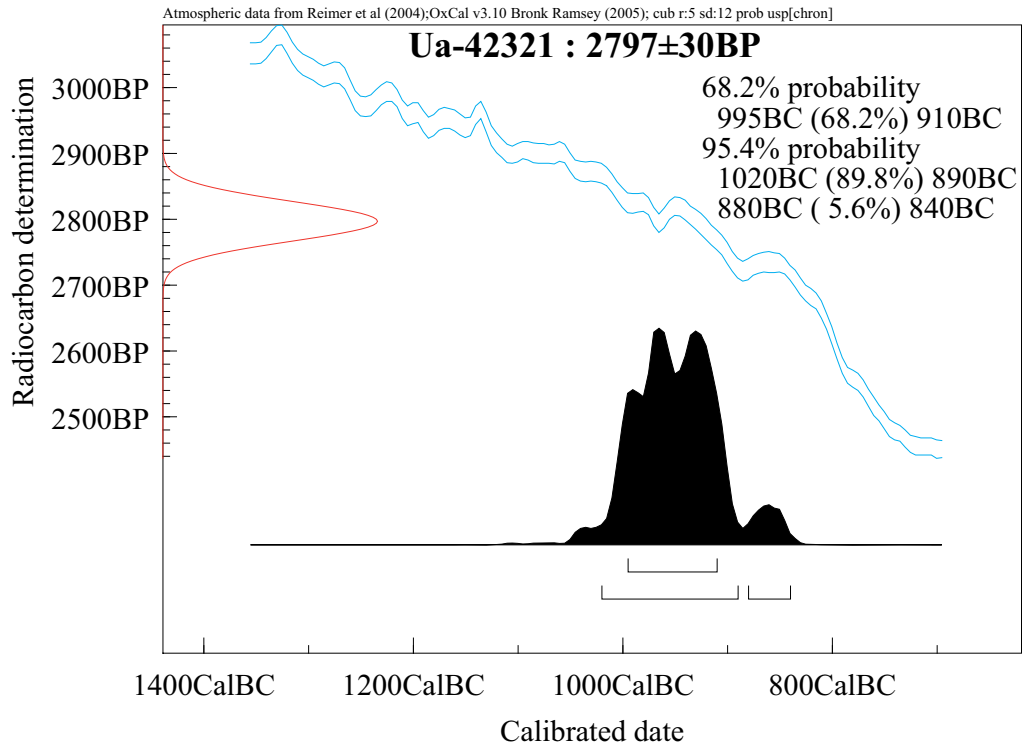
A14 Mörkfärgning

Diffus, rund mörkfärgning påträffad 15,5 m från terrasskanten. I plan rund och 1,5 m i diameter stor. Fyllning av mörkare jord än omgivningen.

A15 Härd eller kokgrop

Rund härd eller kokgrop påträffad 27,5 m från terrasskanten. I plan 1,6 m i diameter stor. I ytan rikligt med skärvsten och kol/sot. Prov för ¹⁴C-analys taget (Ua-42321), daterat till 2797±30 BP. Fynd av ett bränt ben.

Bilaga 2. Kalibrerad ¹⁴C-datering

I maj 2011 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk utredning etapp 2 vid den före detta handelsträdgården i Sjötorp, belägen i Ekängen, Rystad socken, Linköpings kommun. Arbetet föregicks av en utredning etapp 1 utförd 2010 i vilken en utredning etapp 2 bedömdes vara nödvändig på den inom utredningsområdet påträffade platsen för torpet Enekullen. Området bedömdes också vara lämpligt för en stenåldersboplats eftersom 40-m kurvan bildar en tydlig strandlinje inom detsamma.

Vid provschaktning framkom omfattande boplatslämningar i den södra delen av utredningsområdet medan inga indikationer på fornlämning eller torplämningar framkom i den norra delen. Östergötlands museum rekommenderar att en arkeologisk förundersökning görs på de framkomna boplatslämningarna i den södra delen av området.